

RADIONICA LIKOVNE KRITIKE: KAKO PISATI O SUVREMENOJ UMJETNOSTI U 2020. POD NAZIVOM „PISATI O GRADU“

Silva Kalčić

Radionica likovne kritike „Pisati o suvremenoj umjetnosti“, koju već tradicionalno organizira HS AICA u suorganizaciji s ULUPUH-om i od 2019. godine Filozofskim fakultetom u Splitu, 2020. godine nosila je naslov „Pisati o gradu“, a obuhvaćala je i dvije radionice fotografije pod vodstvom Duške Boban (Split) i Marka Ercegović (Zagreb). Tema grada vezana je uz aktualnu situaciju karantene, zagrebački potres 22. ožujka 2020. i situaciju nakon njega te je svojevrsni hommage gradu pogođenom prirodnom katastrofom. Radionica „Pisati o gradu“ fokusirana je na propitivanje suvremenog stanja graditeljske baštine, pitanje interpolacija i kontrastnih interpolacija, fenomen „ukinuća“ urbanizma kao nasljeđa 19. stoljeća; također, u fokusu su umjetnički projekti/radovi, kao i umjetničke strategije kojima se uspostavlja, prema Rancievu rječniku, politički prostor u umjetnosti, u kojem ušutkani dobivaju glas, a nevidljivi vidljivost. Naša je zadaća kritički vrednovati, ali i senzibilizirati te obrazovati javnu i stručnu publiku, šireći tako horizont njezine recepcije i uspostavljajući kritičku svijest. U svojstvu foruma koji okuplja stručnu javnost, nastojimo upozoriti na nesagledive posljedice daljnjeg marginaliziranja likovne teorije i kritike u ovoj sredini te dati smjernice ponovnog jačanja toga važnog segmenta unutar područja likovnih i vizualnih umjetnosti, posebice u današnje vrijeme, gdje su solidarizacija i interdisciplinarni dijalog prijeko potrebni. Kvalitetna likovna kritika te relevantna i jasna prezentacija moderne i suvremene umjetničke produkcije u javnim medijima sastavni je aspekt umjetničke kulture u cjelini. Njena zadaća jest kritički vrednovati, ali i senzibilizirati i obrazovati publiku, šireći horizont recepcije i uspostavljajući kritičku svijest. U organizaciji Hrvatske sekcije AICA-e te u suradnji s lokalnim institucijama u Zagrebu i Splitu, radionica pridonosi razvoju grada kao kulturnog i obrazovnog središta, afirmirajući njegove kulturne ustanove i strukovne udruge kao prepoznatljiva mjesta znanja i umjetnosti.

U vremenu u kojem javni medijski prostor za likovnu kritiku rapidno nestaje, kontinuirano održavanje radionice svojevrsni je zagovor kritičkog pisanja i kritičke refleksije kao nužnog i bitnog čimbenika razvoja kvalitetne suvremene umjetničke scene, odnosno hrvatske kulturne javnosti.

Cilj tako zamišljene radionice jest obrazovni. Radionica nudi dodatnu teorijsku i praktičnu edukaciju kao nadopunu sveučilišnih programa studija u umjetnosti i kulturi, a koji se podrazumijevaju u profesiji likovnog kritičara

u javnim medijima. Vježbajući se u konkretnoj praksi pisanja likovnokritičkih žanrova, polaznici aktiviraju eventualno pasivno ranije stečeno znanje o umjetnosti i njenoj društvenoj ulozi. Stječući iskustvo verbalne artikulacije vlastitih stavova i sudova, polaznici uče proizvesti jasnu i relevantnu informaciju o umjetničkoj produkciji u funkciji njene javne komunikacije.

Organizatori i voditelji programa svojim su praktičnim i teorijskim iskustvom pružili dodatnu mogućnost edukacije, odnosno radionica u Splitu spaja se s fakultetskom nastavom na srodnom kolegiju. Putem predavanja i seminarskog rada, ciljanim posjetima izložbama, čitanjem referentne literature te samostalnim pisanjem i radom na tekstu polaznici radionice suočit će se s temeljnim aspektima i načelima pisanja likovne kritike te praktično okušati u toj disciplini. Posebna je tema kriterij vrednovanja društveno angažirane umjetničke prakse, kao i odnosa likovne kritike i mainstream kulture masovnih medija. Kvalitetna likovna kritika te relevantna i jasna prezentacija moderne i suvremene umjetničke produkcije u javnim medijima sastavni su aspekti umjetničke kulture u cjelini. Njena zadaća jest kritički vrednovati, ali i senzibilizirati i obrazovati publiku, šireći horizont recepcije i uspostavljajući kritičku svijest. Nerijetko netransparentna ili pak senzacionalistička informacija smanjuje raspoloženje i stvara negativan stav javnosti o modernoj i suvremenoj umjetničkoj produkciji, otežavajući tako uvjete za prihvaćanje umjetnosti kao općeg dobra i svima dostupnoga kulturnog sadržaja. Obrazovanje mladih ljudi za ulogu i posao likovnog kritičara teži odgovornom obavljanju te javne djelatnosti, doprinoseći razini kulturnog života, ali i jačanju demokratske svijesti zajednice u cjelini.

U tom smislu, sljedeći tematski okvir ili teme kojima ćemo se baviti proizlaze i iz pitanja koliko izvanredna stanja mijenjaju naše područje bavljenja, kao i naš način bavljenja njime, u aktualno doba ekstremnoga fizičkog distanciranja i društvene izolacije. Čini se da je društvo spektakla, koje je još šezdesetih godina prošloga stoljeća Guy Debord nazvao „vrhuncem čovjekova unutarnjeg odvajanja od samog sebe“, prešlo u novu fazu, onu u kojoj poprima svoju materijalnu manifestaciju. Prilika je to i za traženje odgovora na pitanje – postoji li međuodnos prirodnih katastrofa i razotkrivanja društvenih/političkih anomalija na primjeru grada Zagreba? Odgovore na temu i gore navedena pitanja pokušali su dati relevantni predavači i voditelji koji se u svojem znanstvenom, stručnom i umjetničkom radu bave recentnim kretanjima na polju likovne teorije i kritike, arhitektonskom praksom, kritikom i teorijom, analizom suvremenoga grada te načinom na koji suvremeni umjetnici interpretiraju modernizam („modernologijom“): Duška Boban i Marko Ercegović kao voditelji radionica fotografije u Splitu i Zagrebu, Saša Šimpraga kao voditelj gradske šetnje te predavači doc. dr. sc. Melita Čavlović, Branko Franceschi, Darko Fritz, prof. dr. sc. Sonja Jurković, doc. dr. sc. Silva Kalčić, dr. sc. Snješka Knežević, Gabrijela Matić, Tomislav Pavelić, prof. dr. sc. Ivan Rupnik i izv. prof. dr. sc. Sandra Uskoković.

Organizacija: HS AICA – Hrvatska sekcija Međunarodnog udruženja likovnih kritičara (AICA), ULUPUH (EDU radionice) i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Autorica programa: Silva Kalčić

Voditelji radionice: Ivana Meštrov (Zagreb) i Silva Kalčić (Split)

Stručni suradnik: Igor Loinjak

Program radionice održane u Zagrebu i Splitu od 22. listopada do 27. studenoga 2020.

- Duška Boban, fotografkinja
Fotografijom do dijaloga (urbane teme u fotografiji)
- Ivan Rupnik, arhitekt
Projekt Project Zagreb
- Marko Ercegović, fotograf
Fotografija i javni prostor
- Saša Šimpraga, aktivist
Grad: U potrazi za temom
Šetnja za malu grupu od Cvjetnog do Krešimirova trga
- Branko Franceschi, kustos
Slučajna čuvaonica, postpotresni i pandemijski postav zbirke Moderne galerije (danas Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti) u Zagrebu
- Tomislav Pavelić, arhitekt
Je li moguć urbanizam na razini parcele?
- Sonja Jurković, urbanist
Koliko tzv. javnost utječe na odluke u urbanističkim planovima razvoja grada?
- Darko Fritz, multimedijalni umjetnik
Umjetničke intervencije u javnom prostoru i umjetnički radovi o javnom prostoru (primjeri iz umjetničke prakse Darka Fritza)
- Snješka Knežević, povjesničarka grada
Zelena potkova i gornjogradske promenade – povijesni prostori Zagreba

- Melita Čavlović, arhitektica
Okolnosti izgradnje Zagreba nakon Drugoga svjetskog rata
- Gabrijela Matić, povjesničarka umjetnosti
Arhitektura sakralnih građevina Splita izgrađenih od 1990. godine do danas, analiza metode istraživanja provedenoga u diplomskom radu
- Sandra Uskoković, povjesničarka umjetnosti
Budućnost baštine
- Silva Kalčić, povjesničarka umjetnosti
Zagrebačka stanogradnja 1930-ih nakon potresa, na primjeru Račićeve ulice

Suočeni s neizvjesnošću pandemije COVID-19 i kontinuitetom klimatskih promjena, sve smo više suočeni s potrebom kreativnog promišljanja prošlosti, tj. baštine (za našu budućnost). Takvo promišljanje u prvi plan stavlja rasprave o tome tko je vlasnik prošlosti, tko ima znanje kojim se određuje vrijednost baštine – koja početkom 21. stoljeća doživljava „društveni obrat“, zaključuje **Sandra Uskoković**.

Cilj je predavanja dr. sc. **Snješke Knežević** bilo predstavljanje karakterističnih javnih prostora Zagreba i najvrjednije urbane baštine, nastale u njegovu starom središtu, na Gornjem gradu i u novom, u Donjem gradu tijekom 19. stoljeća. Šetališta i parkovi, nastali u prvoj polovini 19. stoljeća na zagrebačkom Gornjem gradu, izraz su epohe kad se formira građansko društvo i stvaraju prva javna poprišta njegove društvene kulture. Ujedno, to su u Zagrebu i prvi javni prostori, naglašeno estetske i simbolične pretenzije. Tzv. Zelena potkova su višedijelni monumentalni parkovni okvir novog središta Zagreba u Donjemu gradu, koji se formira u drugoj polovini 19. stoljeća. Posrijedi je najveći urbanističko-arhitektonski ansambl, nastao u Hrvatskoj u utemeljiteljno doba (Gründerzeit) i razdoblju historicizma. Njegove dimenzije, oblikovanje i simbolička oprema svjedoče podjednako o promjeni mentaliteta i predodžbama o Zagrebu kao nacionalnoj metropoli. U post scriptumu te prezentacije prikazan je aktualni trend komercijalizacije baštine, a kao njegov izraz teške povrede integriteta parkova. Polaznicima radionice Snješka Knežević postavlja pitanja:

1. Jesu li u prikazanim ambijentima moguće i potrebne inovacije, što podrazumijeva određeni „popravak“ naslijeđenog stanja u oslonu na izvorno stanje ili na nove koncepte; poželjna je komparacija sa sličnim europskim ambijentima?
2. Jesu li u njima mogući novi objekti (interpolacije)?
3. Kako ocjenjujete povremenu uporabu za ugostiteljske svrhe (street-food festivali, advent, masovni koncerti ili slične priredbe na otvore-

nom)? Mogu li ti prostori podnijeti takve namjene? Gdje su granice njihove zaštite kao visoko valoriziranih kulturnih dobara?

Osim govora o arhitektonskom tipu i modelu za polaznike radionice, odnosu spram gradskog prostora pojedinih intervencija i akcija suvremene umjetnosti, kao i teorijama katastrofe i ruinizma, razmatramo planiranje širenja grada 1920-ih godina i utemeljenje nove ulice između Lašćinske ceste i Petrove ulice. Račićeva ulica kao urbanistička cjelina vrijedan je primjer povijesnoga planskog zahvata širenja Zagreba na istočne predjele u formi niskoga stambenog naselja poluugrađenih jednokatnih zidanica s mansardnim krovom, s predvrtovima i alejama. Usprkos dotrajalosti zgrada građenih od opeke i trske s drvenim međukatnim konstrukcijama i betonskim stubištima te čestim ilegalnim nadogradnjama balkona na dvorišnoj fasadi, mikroprostor Račićeve ulice kulturno je dobro kao povijesna urbana cjelina u B zoni zaštite, te je svaka rekonstrukcija podložna obvezi zadržavanja urbanističko-arhitektonskih elemenata poput građevnog pravca, dubine i širine izgradnje te postojeće tipologije izgradnje. Obvezno je očuvanje ozelenjenog predvrta kao karakterističnoga pejzažnog elementa naselja, kao i postojeće transparentne ulične ograde – pri čemu se najčešće radi o daščanom plotu.

Kako promjene društveno-političkih, ideoloških i ekonomskih okvira utječu na arhitektonsku produkciju, ali i širi umjetnički diskurs? **Tamara Bjažić Klarin** u knjizi *Za novi, ljepši Zagreb!* (2020.) početak čišćenja fasade od ornamenta do razine „nultog stupnja“ u Zagrebu povezuje s objavom natječajnih rezultata za Zakladni blok na samom početku 1930. godine. Ishod su bila dva različita izraza obilježena različitim ideološkim konotacijama. Jedan predstavlja kontinuitet historicizma – za što je primjer Račićeva ulica kao vernakular, dok drugi slijedi ideju arhitekture kao sredstva promjene društva.

Nakon Drugoga svjetskog rata rano je međuratno vrijeme izgradnje Zagreba uobičajeno i s pravom prezentirano te honorirano izborom iznimnih arhitektonskih ostvarenja (na primjeru Novakove ulice). Pored tog izbora, kroz prizmu okolnosti rada arhitekata i formata u kojima se proizvodila arhitektura, jasnim će se pokušati pokazati kakva su u pravilu bila ostvarenja koja su brojem izvedenih kvadrata daleko premašivala već spomenute iznimke. S pomoću manje ili više poznatih imena i specifičnih centralno određenih ili s vremenom fleksibilnijih administrativnih formata djelovanja protagonista poslijeratne izgradnje grada, predavanje **Melite Čavlović** dovest će u vezu te dvije teme, tzv. visoke i prosječne arhitekture, koje su u kratkom dvadesetogodišnjem poslijeratnom vremenu, unatoč slaboj zapaženosti u stručnim tiskovinama, bile kontinuirano na djelu. Vezuju se uz „potpuni prekid kontinuiteta arhitektonskog stvaralaštva, izazvan revolucionarnim društvenim promjenama kojima su pred arhitekturu postavljeni posve novi zadaci i ciljevi, a zatim, kao posljedica toga novog društvenog položaja arhitekture, izostajanje kritičko-teorijske sfere, osobito u prvo vrijeme, što je dovelo do nedostatka potrebnih

Sl. 1 – 2.
 Ilustracije uz predavanje dr. sc. Snješke Knežević: zagrebačka Zelena potkova u radobliju historizma (crno-bijela fotografija otisnuta na razglednici) i Zelena potkova danas (digitalna fotografija)

teoretskih predradnji, pa čak i kontinuiranog dokumentiranja zbivanja koja su zahvatila vrlo široka područja zemlje. (...) U novoj administrativno zasnovanoj strukturi sa smionim ideološkim vidicima, koja se međutim u praksi mučno i tek postepeno oslobađala najrazličitijih pritisaka i deformacija, i arhitekturi je namijenjena nova funkcija: ona se javlja kao planska sistemska djelatnost strogo podređena društvenoj i ideološkoj sferi, a društvo u cjelini nije samo regulator, nego osnovni usmjeritelj i gotovo isključivi naručilac arhitektonskih zadataka (bar u prvom razdoblju). Arhitektura dakle nije samo ovisna o društvu, ona je i podržavljena i kao nikada dotada slijedi sudbinu društva podjednako na tehničko-materijalnom kao i na estetsko-ideološkom planu.¹ Na primjer, iza velikih položenih kvadara soliternih zgrada u dugoj perspektivnoj osi u Vukovarskoj ulici,

1 Žarko Domljan, „Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj“, *Život umjetnosti*, br. 10 (1969): 5.

osmišljenoj kao grandiozni bulevar prema zamisli tad vodećeg urbanista Vlade Antolića, nalaze se predratne seoske privatne obiteljske kuće na malim parcelama, a podižu se i nove, neplanski i neregulirano.

Je li moguć urbanizam na razini parcele? Pitamo se o mogućnosti „zamjene uloga“ između općeg (urbanizma) i pojedinačnog (parcele) – pa je zato i odgovor na to pitanje jasan i očekivan – nije moguć! No stvarno je pitanje – je li odnos postavljena pitanja i pretpostavljenog odgovora i dalje samorazumljiv? Drugim riječima – je li „točkasti urbanizam“ jednako nemoguć danas, kao što je to bio u vremenu na kojem temeljimo svoja stajališta o gradu, a to je doba razvijenog modernizma i društva blagostanja dvadesetog stoljeća? U prevladavajućim uvjetima neoliberalnog kapitalizma – a to znači u uvjetima nezasićenog konzumerizma i posljedičnog narcizma – odnos cjeline i pojedinačnog više nije jasan, a ako je jasan, onda je negativan, jednostavno zato što je nemoguć konsenzus oko bilo kojega važnog pitanja na prostornoj i/ili društvenoj razini. S obzirom na ta pitanja koja autor postavlja, predavanje „Je li moguć urbanizam na razini parcele?“ predstavlja tri zagrebačka projekta **Tomislava Pavlića**: poslovnu zgradu u užem središtu grada, školu u širem središtu te obiteljsku kuću na početku (povijesne) periferije grada – a cilj je pokazati da, u uvjetima izostanka stvarnog promišljanja (razvoja) grada na svim razinama, bez „urbanističkog“ promišljanja na najnižoj razini, onoj pojedinačne parcele, nije moguće ponuditi rješenje koje će potvrditi postavljene programski okvir projekta, ali ni smislen odnos pojedinačne „kuće“ i širega konteksta grada, takav kakav on danas uistinu jest – necjelovit.

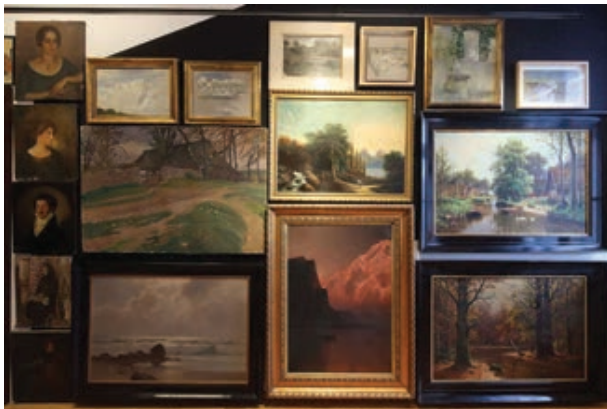
Fokus predavanja u hodu **Saše Šimprage** bio je na povijesti ideja, odnosno primjerima različitih odnosa prema gradu, čime se nastojalo ukazati i na dvije konstante: onu da je promjena gradu imanentna te da je urbanitet pitanje kontinuiteta.

Gabrijela Matić u svom diplomskom radu 2018. godine uočava kako je u Splitu nakon 1990. godine, zbog potrebe većeg dijela stanovništva za mjestom bogoslužja u vlastitoj četvrti, lokacije za planirane župne komplekse trebalo tražiti naknadno, kad su veći dijelovi grada uglavnom već bili izgrađeni. U već urbanistički i prostorno definirane kvartove interpolirane su monumentalne crkve, a zauzvrat je izgubljen dio prostora javne namjene, poput igrališta, parkova, parkirališta, tržnica.

Svjesna da urbanističko planiranje gubi bitku, ili ju je već izgubilo, urbanistica **Sonja Jurković** je na Facebooku pokrenula „Malu školu urbanizma“ ne bi li približila neophodnost urbanističkog planiranja gradova široj javnosti. Doduše svi misle da sve znaju o svojem gradu, ali kad treba participirati u procedurama planiranja nema te javnosti. Ona se ipak javlja kao savjest protiv očigledne uzurpacije ili samovolje uprava, protiv pogodovanja pojedinim investitorima i otimanja javnog prostora, ali nema je dovoljno u postupcima rada na urbanističkim planovima i njihovom donošenju. Za aktivni rad i sudjelovanje u planiranju potreb-

Sl. 2 – 3.
Primjeri umjetnosti u javnom prostoru i muzealizacije umjetničkih djela: Ivan Kožarić, Divni stari konj, fotomontaža za Gajevu iz 1970-ih (MSU Zagreb), uz dvosatnu šetnju-predavanje Saše Šimprage; Slučajna čuvaonica, detalj izložbe u Modernoj galeriji (danas Nacionalnom muzeju moderne umjetnosti) u Zagrebu, 2020., uz predavanje ravnatelja Branka Franceschija

no je znati i kako grad nastaje, funkcionira te što čini njegovu suštinu i kvalitetu. Koliko tzv. javnost utječe na odluke u urbanističkim planovima razvoja grada jest zaista teško pitanje. Prema zakonskim odredbama javnost bi trebala biti prisutna tijekom cijelog procesa rada na planovima, ali prema stvarnoj participaciji ona se javlja tek u reakcijama na gotove planove. Javnost je zakonski uključena u urbanističko planiranje i treba utjecati na urbanistička rješenja i provedbu urbanističkog plana, ali je često tek alibi za skrivene odluke, bilo upravne ili raznih interesenata, čiji je cilj iskoristiti urbanistički plan ili profitirati od njega. Plan treba jasno i transparentno definirati budući razvoj i ponašanje u prostoru. U tome je njegova demokratičnost. Međutim, bez znanja, povjerenja i angažmana javnosti to je iluzija. Podtema je javni prostor. U njemu umjetničke intervencije mogu snažno djelovati, opominjati, poručivati, mijenjati nas i natjerati građane da promisle i da se podsjetite kako biti bolji sugrađanin.

I one formiraju javno mnijenje. Javni prostori pripitomljuju građane, doprinose da se ljudi poistovjećuju s prostorom i prisvajaju ga.

Darko Fritz je, stoga, predstavio dvije teme koje otvaraju moguće poveznice grada i umjetnosti: umjetničke intervencije u javnom prostoru. Presjek umjetničkih radova ostvarenih u javnom prostoru od 1988. godine do danas uključuje i seriju od devet instalacija postavljenih u zagrebačkim uličnim izlozima kojima se ispisuje virtualni crtež u urbano tkivo grada (1989.) i seriju instalacija koje sadržaje iz digitalne domene ostvaruju putem materijala hortikulture u javnom prostoru (od 2002. do 2020.). Druga cjelina bili su umjetnički radovi o javnom prostoru.

Slučajna čuvaonica naziv je postpotresnog i pandemijskog postava zbirke Moderne galerije u Zagrebu od 5. lipnja do 8. rujna 2020. na drugom katu muzeja, u organizaciji ravnatelja **Branka Franceschija**. U labavom kronološkom redoslijedu postav predstavlja sve umjetnine iz fundusa koje su se spletom okolnosti pohrane umjetnina za vrijeme prethodne izložbe Ikonografija grada II, evakuacijama potresom oštećenih čuvaonica muzeja te ureda uprave kojima su posuđene, zatekle u izložbenom prostoru. Postav kojem je kustos slučaj, a povod nužda, publici omogućuje komprimiran i saturiran pregled kako dobro poznatih, tako i nikad izlaganih umjetnina koje se čuvaju u muzeju. Slučajna čuvaonica izravno upućuje na problem kroničnog nedostatka adekvatnih čuvaonica u hrvatskim muzejima. Postav je završen početkom sanacije muzejskih izložbenih prostora koji traje do danas.

U sklopu radionice „Pisati o gradu“ fotograf **Marko Ercegović** održao je radionicu „Fotografija i javni prostor“ pa su polaznici povezivali zadatak pisanja i fotografiranja na način fotoeseja, iznalaženjem istraživačke teme (na primjeru zadatka „donjogradski blokovi“ ili tzv. limenke, modernističke stambene zgrade izgrađene kao privremeni objekti nakon poplave u Zagrebu 1964. godine), koja bi objedinila dva medija. „Fotografija – umjetnost koja se skriva“, ulomak iz teksta autora Gerryja Badgera poslužio je kao početna ideja radionice: „Uzet će staru priču, stari motiv i stvoriti nešto svježije – svježije u smislu autentičnog, kreativnog odgovora, a ne u smislu površne novosti, jer razmjerno je lako stvoriti dojam svježine bez pravoga sadržaja. Zavodljiva slikovitost i tvrdokorna neobičnost uvijek će pronaći publiku. Paradoksalno je da oni koji doista cijene fotografski medij jednom od njegovih najvećih vrlina smatraju to takozvano ‘ograničenje’. Najčešće upravo izravna, ‘jednostavna’ snimka motiva na raspolaganju – način rada ‘tihog’ fotografa – stvara svježiji rezultat od svih pokušaja stvaranja vizualnih noviteta uporabom mnogih zanatskih trikova. Bavi li se fotografija izravno i iskreno životom, velika je vjerojatnost da će biti svježija i ‘nova’, budući da je i sama površina života beskrajno promjenjiva, obnovljiva i obnavljajuća.“²

2 Gerry Badger, *The Pleasures of Good Photographs* (New York: Aperture, 2010).

Sl. 4 - 5.
Fotografije Marka Ercegovića iz 2018. za polaznike radionice; primjeri urbanističkih nesporazuma na razini vizualne komunikacije grada: ugaona kuća u Brezovici pored Zagreba i dućan u Stonu

Splitska fotografkinja **Duška Boban** je u radionici urbanih tema u fotografiji „Fotografijom do dijaloga“, naslovljenoj prema tekstu Jasmine Babić (objavljenom u knjizi fotografija *Amorella: ploveći grad* Duške Boban koje esejističkim tekstom prati Nikola Bajto), predstavila svoje višegodišnje promišljanje identiteta Splita u mediju fotografije i pritom isticala mogućnosti suvremene umjetnosti kao agensa društvene promjene. „Snimati o gradu“ bio je poticaj na traženje urbanih tema u fotografiji, estetskih, žanrovskih i tematskih mogućnosti fotografiranja grada te kreiranja fotonarativa iz snimljenih materijala.

Sl. 6.
Silvia Roberta Zaplatić, fotografija limenke u Novom Zagrebu (radionički zadatak, digitalna fotografija), 2020.

Sl. 7.
Duška Boban, Papandopulova ulica, Trstenik u Splitu (fotografija 35 mm), 2016.

Project Zagreb
Methodology
Eve Blau and Ivan Rupnik

Our objective ... is to understand the dynamics of practice, not to produce a history of Zagreb. Consequently, the methods we employ in excavating the generative dynamic of transition were generated by the need to develop techniques for representing and analyzing conditions that are multiple and unstable, and contingent on a broad range of equally unstable factors. ... We began ... with the built fabric and an intensive engagement with the existing city, including on-site photography and video recording; discussions with architects, planners, historians, and city officials.

We augmented this work with extensive ... archival research; using historical maps, plans, drawings, photographs, film footage, legal documents, journals, the popular press ... to understand the evolution of the city. By focusing on multidimensional variables (spatial, programmatic, technical, administrative, property-based ownership, legal), as well as the historical particularities of culture, politics, and economics, we examined and analyzed transition, as condition, strategy, and practice, through a range of graphic techniques...

One of the most useful analytic tools we developed emerged out of our goal to understand the dynamics of change and innovation in terms of urban and architectural practice. The method we devised was to simultaneously read the city backward and forward chronologically; to start with the present and peel back the accumulated spatiotemporal layers of the built fabric to discover moments of alteration, addition, erasure, misalignment and realignment, etc.

A very different narrative from the standard historical reading emerges from such a process. In the reverse reading, action precedes intention. In urban architectural terms, the built intervention or object is encountered before the preexisting condition of the site, and (in effect) without prior knowledge of its author's intentions. In other words, the chronologically backward reading of the urban fabric constructs a narrative that foregrounds action – what the intervention or object actually does – rather than what it was intended or designed to do. It thereby reproduces the lived experience of encounter with the built object.

This method of reading the city defamiliarizes and it, and casts the built fabric in an active role as protagonist in its own making. The reverse reading produces a kind of knowledge that is spatial and fundamentally architectural – a form of knowledge that is not often contained in written documents, and, most important of all, that highlights departures from the norm and therefore also moments of deviation and innovation. When read across historical time – that is, chronologically forward as well as backward – the interactive (dialectical) process by which the

city is generated over time and through authored urban and architectural projects, becomes clearly legible. This method of reading and analysis brings into sharp focus the role of practice, and of urban architectural knowledge, in the process of generating the city.

Silva Kalčić, dr. sc., docentica je na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Na Sveučilištu u Zagrebu diplomirala je povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu, a doktorirala arhitekturu i urbanizam na Arhitektonskom fakultetu. Završila je i diplomski studij modnog dizajna, na Tekstilno-tehnološkom fakultetu. Bila je urednica časopisa *Zarez*, *Čovjek i prostor*, *Arhitektura* i *Oris*. Kao kustosica i/ili autorica programa dobitnica je Nagrade Grada Zagreba za 2009. i Godišnje nagrade Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske za promicanje interaktivnosti i vizualne kulture za 2022. godinu. Autorica je, među ostalim, udžbenika *Neizvjesnost umjetnosti* (Školska knjiga, 2004.) i knjiga *Izložbene kartografije Želimira Koščevića* (HS AICA I Durieux, 2024.) te *Svijet prema labirintu / Eseji o visokoj moderni i postmodernizmu 1970-ih i 80-ih* (ULUPUH, 2017.). Predsjednica je Hrvatske sekcije AICA-e.

Silva Kalčić, PhD, holds the position of Assistant Professor at the Department of Art History, Faculty of Arts and Social Sciences, University of Split. She graduated in art history from the Faculty of Arts and Social Sciences at the University of Zagreb, and received her doctorate in architecture and urban planning from the Faculty of Architecture. Additionally, she completed an undergraduate programme in fashion design at the Faculty of Textile Technology. She was the editor of the magazines *Zarez*, *Čovjek i prostor*, *Arhitektura*, and *Oris*. As a curator and/or author of programmes, she received the City of Zagreb Award for 2009 and the 2022 Annual Award of the Croatian Art Historians' Association for promoting interactivity and visual culture. She has authored several books, including the coursebook *Neizvjesnost umjetnosti* (Uncertainty of art; Zagreb: Školska knjiga, 2004), *Izložbene kartografije Želimira Koščevića* (The exhibition cartographies of Želimir Koščević: Zagreb: HS AICA and Durieux, 2024), and *Svijet prema labirintu / Eseji o visokoj moderni i postmodernizmu 1970-ih i 80-ih* (The world according to the labyrinth / Essays on high modernism and postmodernism in the 1970s and 1980s; Zagreb: ULUPUH, 2017). She is the president of the Croatian section of AICA.